

België is de minst populaire excursiebestemming onder studenten. Eerste associatie?

FOTO: SEANDELA

België blijkt meer dan bier

OVER HET LEEREFFECT VAN EXCURSIES

Op excursie naar België betekent een week lang vooral taalstrijd, waterwerken, industrieel erfgoed, lintbebouwing, steden, herstructurering, toerisme en natuurlijk het Europees Parlement. Leuk en leerzaam. Of hadden de studenten net zo veel kunnen leren in de bibliotheek?

Annelies Beek & Friedel Filius

KNAG & Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht

Ieder jaar gaan de eerstejaars studenten sociale geografie en planologie van de Universiteit Utrecht verplicht op een acht-daagse buitenlandse excursie. Hoewel de studentenevaluaties vaak positief zijn, is hieruit moeilijk af te leiden of de leeropbrengst door de excursie is verhoogd. En of bijvoorbeeld het waarnemen van de ruimtelijke verschijnselen iets heeft toegevoegd aan de boekenkennis. Daar kom je alleen achter door de kennis van de studenten op meerdere momenten te meten. Wij namen de proef op de som bij de minst populaire excursiebestemming: België.

Ruimtelijke vraagstukken waarop de geografie zich richt, komen pas tot leven wanneer de studenten hun collegezaal verlaten, achter hun computer vandaan kruipen en die ruimte ingaan. De bedoeling van excursies is dat studenten leren waarnemen en zich ergens een voorstelling van maken, leren gegevens te verzamelen (en die analyseren), een verbinding kunnen maken tussen theorie en praktijk, en geprikkeld worden zich te verwonderen en vragen te stellen.

Naast kennisvergaring en -toepassing ondersteunen excursies ook het affectief leren. Het gaat dan bijvoorbeeld om leren samenwerken, maatschappelijk bewust worden en gemotiveerd raken voor bepaalde onderwerpen. Juist hierom is het van belang dat studenten snel na aanvang van de studie op excursie gaan.

Zo'n studiereis draagt niet alleen bij aan het vergroten van de geografische kennis, maar leidt ook tot een duidelijk hogere waardering voor het vak en een betere onderkenning van het belang ervan. Door de aard van de activiteiten en grotere betrokkenheid lijkt vooral *dieper leren* (begrip, toepassing, analyse en synthese) door veldwerk en excursies te verbeteren.

DRIE VRAGENRONDES

In de studiegids staat bij de excursie België alleen een cognitief leerdoel opgenomen: 'De student is in staat om ruimtelijke vraagstukken in hun specifieke regionale context (inclusief planning en beleid) te zien en te doorgronden op basis van observatie en onderzoek ter plekke'. Onze verwachting was dat de studenten ook in het affectieve domein leerervaringen zouden opdoen.

Om de leereffecten van de excursie in het cognitieve en affectieve domein te bepalen, lieten we de studenten drie keer dezelfde vragenlijst invullen, vóór het eerste college, na het tentamen en na afloop van de excursie.

TEGENZIN

De excursie naar het weinig exotische België is niet populair. Slechts een kwart van de studenten koos bewust voor deze bestemming, de rest was uitgeloot voor de eerste keus of had zich te laat ingeschreven. De excursie is bepaald geen pretreis en bevat een vol inhoudelijk programma (kader pag. 37).

Vóór de cursus zijn dan ook weinig studenten echt enthousiast. Hun 'tegenzin' wordt vooral veroorzaakt doordat ze niet precies weten wat er op de excursie gaat gebeuren. Na het tentamen zijn de meningen iets positiever, maar nog steeds kijkt de meerderheid er niet naar uit. Dit tekent weliswaar de eerlijkheid waarmee de studenten de vragenlijsten hebben ingevuld, maar het zijn geen antwoorden die je als docent graag hoort. Gelukkig is er ook een

Slechts een kwart van de studenten koos bewust voor deze excursiebestemming

Studenten geven elkaar een rondleiding langs de Belgische kust.

aantal studenten dat er wel zin in heeft en het interessant vindt de ruimtelijke verschijnselen waar ze inmiddels over gelezen hebben met eigen ogen te zien.

In de colleges voorafgaand aan de excursie worden studenten inhoudelijk voorbereid zodat ze praktijkvoorbeelden beter kunnen plaatsen. Bij eerdere cursussen hebben ze diverse vaardigheden geleerd, zoals observeren. De excursie zelf bevat diverse elementen: rondleidingen door vakexperts, veldwerkopdrachten, presentaties en een dagboekopdracht (kader pag. 36).

COGNITIEF EN AFFECTIEF

De excursie naar België leert de (vooral eerstejaars) studenten wat geografie inhoudt en waar geografie over kan gaan. Naarmate de cursus vordert blijken de studenten steeds meer interessante ruimtelijke verschijnselen te noemen. De vragen 'wat is een voorbeeld van een ruimtelijk vraagstuk' en 'waarom is België interessant voor geografen en planologen' worden beantwoord met langere en beter beargumenteerde antwoorden. De kennis van de meeste studenten reikt vooraf niet verder dan de tegenstelling Vlaanderen/Wallonië en Brussel als Europese hoofdstad. Een enkeling noemt het conflict tussen Nederland en België over de ontpoldering van de Hedwigepolder. Na het tentamen worden de antwoorden al iets rijker. Zo hebben studenten het nu ook over Brussel-Halle-Vilvoorde, over de wafelijzerkredieten en de waterwerken in Wallonië: onderwerpen waarover ze hebben moeten lezen voor het tentamen. De derde vragenronde, na de excursie, levert de meest verrassende uitkomsten. De antwoorden verwijzen naar de tentamenstof, naar activiteiten van de excursie, maar ook naar onderwerpen die niet expliciet in het programma zijn aangeboden. Een aantal studenten noemt bijvoorbeeld de rol van multiculturaliteit in België. Inderdaad een onderwerp dat speelt, maar dat wij als docenten niet hebben behandeld. Deze studenten blijken met elkaar de Gentse wijk Rabot (zie *Geografie* april 2006) te hebben verkend. Ze merken allemaal op dat in deze laat-19^e-eeuwse wijk multiculturaliteit tot sociale problemen kan leiden.

Daarnaast geeft een aantal studenten heel expliciet aan dat zij hebben geleerd theorie met praktijk te verbinden. Cognitieve kennis heeft zich verdiept en is aangevuld met affectieve kennis. Zo zegt een student: 'De wandelingen in Gent en de kanaalzone

Universiteitsstad Louvain-la-Neuve is eind jaren 60 in korte tijd aangelegd op betonplaten over een dal, met een scheiding van verkeersmodaliteiten.

Dagboekopdracht

Het dagboek is gericht op diep leren door reflectie. Het dient als een hulpmiddel om eigen ervaringen te begrijpen, de relatie met de theorie te leggen, te analyseren en betekenis te geven aan de eigen observaties. Het dagboek bevat:

- per dag een antwoord op zes standaardvragen,
- een beschouwing op de excursie als geheel,
- beeldmateriaal (eigen foto's, tekeningen, kaarten).

De standaardvragen

1. Wat is je over vandaag het meest bijgebleven en waarom?
2. Wat heeft je het meest verbaasd / wat was nieuw voor je?
3. Wat betekent dit voor het beeld dat je hebt van België?
4. Welke vraag zou je (n.a.v. bovenstaande drie vragen) graag beantwoord zien?
5. Heb je antwoord gekregen op de vraag (vraag 6) die je jezelf gisteren stelde en zo ja, welk antwoord?
6. Welke vraag over de inhoud van het programma morgen leeft er nu bij je?

In de slotbeschouwing gaat het om integratie van kennis aan de hand van de vraag naar het *persoonlijk beeld* van België na deze excursie. Als hulpmiddel worden drie suggesties gegeven:

- vergelijking met je beeld voordat je op excursie ging,
- vergelijking met Nederland,
- reflectie op verwondering en/of de antwoorden die je kreeg op je vragen.

Zo'n dagboekopdracht, met aangepaste vragen, kan ook prima werken bij schoolreizen voor 4 havo en 5 vwo.

'Ik vond Louvain-la-Neuve geweldig; dit is het toppunt van planologie'

van Brussel waren niet slechts een opeenstapeling aan informatie die ook door het lezen van literatuur vergaard kan worden, maar dwongen mij stil te staan bij wat ik zag en daagden me uit daar ook conclusies aan te verbinden. Een andere student: 'De vraag die nu naar boven komt, is welke maatregelen de lokale overheid treft om Charleroi weer aantrekkelijk te maken voor jongeren.'

MEER DAN BIER

Voor vertrek typeerde een student België als 'in tweeën gedeeld, Vlaamse frieten en lekker bier'. Een typering die menig Nederlander zou geven, maar van geografen verwachten wij meer. Gelukkig zei dezelfde student na de excursie: 'Ruimtelijke wanorde. Als je de hoek omslaat kan de ruimtelijke aanblik compleet veranderen. De vele bouwkransen laten zien dat het Belgisch straatbeeld waarschijnlijk gaat veranderen. Politiek ook een zeer complex land en dat zorgt voor onduidelijkheden over verantwoordelijkheden.'

Doordat studenten tijdens de excursie leren hun geografische bril op te zetten en theorie en praktijk te verbinden, verandert hun beeld van België (zie de *wordclouds*).

Vóór de excursie denken de studenten aan allerlei onderwerpen, ook niet geografische. Vooral de woorden Vlaanderen, Wallonië, Bourgondisch, bier, verdeeld en frieten komen op. Maar ook onverwachte associaties zoals de Pfaffs, dom, gemoedelijk en wielrennen. Na het tentamen noemen studenten vooral de tentamenonderwerpen, zoals het federale stelsel, ruimtelijke ordening en taalstrijd.

Dat de excursie heeft bijgedragen aan een meer ruimtelijke blik op België blijkt uit de antwoorden na de excursie. Studenten typeren België als een chaotisch land op het gebied van ruimtelijke ordening, ze zien de complexe bestuurlijke context en noemen de invloed van het industrieel verleden. Dat is heel wat anders dan de associaties die ze eerst met het land hadden. Bovendien zijn de antwoorden specifiek en meer geografisch verantwoord.

SOCIAAL

Ook op sociaal gebied heeft de excursie bijgedragen. Deelnemers geven aan zich prettiger te voelen bij hun medestudenten. De afstand tot de staf is verkleind. Zo zegt een student: 'Ook de begeleiders die mee waren heb ik beter leren kennen. Hierdoor stap je gemakkelijker op iemand af wanneer je een vraag hebt'. Dit kan de aanzet geven tot dieper leren en een grotere motivatie voor het vervolg van de studie. Vooraf waren er 'angsten' waardoor studenten weinig zin hadden in de excursie. Zoals een student die bang is voor te kleine bedden en te weinig eten, een ander die niet wil dat het een 'schoolreisje' wordt, iemand anders die niet tegen vroeg opstaan kan en een student die opziet tegen de avonden omdat hij

Excursie- programma

niet gewend is in een omgeving te zijn waarin alcohol wordt gedronken. Dat zijn zaken waarop je als docent geen invloed hebt.

En terugkijkend: wat is hun minst en meest memorabele moment? Het slechte weer, de vermoeidheid, een enkele saaie spreker en het als ‘vaag’ ervaren uitstapje naar de Hedwigepolder zijn niet meegevallen. Als positief memorabel noemen ze diverse inhoudelijke onderwerpen. Zo blijkt de rondleiding door industriestad Charleroi, die de studenten alleen kennen van de goedkope luchthaven, door al haar lelijkheid een succes te zijn. Een student zegt hierover: ‘De tour door Charleroi is mij het meest bijgebleven. Ik heb nu medelijden met die Belgen.’ Ook Louvain-la-Neuve, een universiteitsstad die eind jaren 60 in korte tijd is aangelegd op betonplaten over een dal met een scheiding van verkeersmodaliteiten, is blijven hangen. ‘Ik vond Louvain-la-Neuve geweldig; dit is het toppunt van planologie.’ Net als de afdaling in de steenkolenmijnen vanwege de relatie tussen fysische en sociale geografie die de gids kon leggen. En de steden Gent en Brussel met hun historische binnensteden. Gezellig was het natuurlijk ook.

MOEITE WAARD

Het organiseren van excursie kost veel tijd en middelen. Denk aan de hoge kosten van de excursies voor de studenten en organisaties, en de tijdrovende voorbereiding en begeleiding (en afwezigheid op de universiteit) van docenten tijdens de excursie. Het moet dus wel renderen. Uit de evaluatie en ook uit het eindoordeel van studenten blijkt dat het daarmee wel snor zit. ‘Mijn tegenzin van te voren was zeer hoog, maar ik vond het een leuke en leerzame excursie.’ ‘Helemaal top, heel veel dingen geleerd en hierdoor heb ik toch meer planologie-interesse gekregen.’ ‘Een superleuke ervaring waarbij ik weer meer studenten heb leren kennen.’

Het leereffect van de excursie België is al met al positief. Door de excursie naar België is de geografische kennis verdiept. Vrijwel alle studenten geven bijna letterlijk aan dat ze theorie en praktijk beter met elkaar kunnen verbinden en dat hun inzicht daardoor is vergroot. Ook zijn de studenten zelf ruimtelijke vraagstukken gaan herkennen, zoals in de Gentse wijk Rabot. Hun waardering en enthousiasme over België is toegenomen evenals de motivatie voor hun vak. •

De excursie wordt voorafgegaan door zes hoorcolleges over onder meer migratie, globalisering en stedelijke netwerken in Europa. Daarna volgen een hoorcollege over de geschiedenis van België, een hoorcollege over ruimtelijke ordening in België en een tentamen. Dan komen de excursie (acht dagen) en een dagboekopdracht.

- 1 Rondleiding in *gardencity* Eindhoven – wandeling mijnbouw Belgische Kempen – stop in faciliteitengemeente Herstappe: zichtbare taalstrijd – veldwerk stationsontwikkeling Luik.
- 2 Rondleiding steenkolenmijn in Blegny – veldwerk toerisme Spa – fysisch-geografisch veldwerk route Spa-Creppes.
- 3 Rondleiding site en arbeiderswoningen Grand Hornu – stop bij twee waterwerken La Louvière – *urban safari* industriestad Charleroi.
- 4 Stop bij derde waterwerk La Louvière – rondleiding studentenstad Louvain-la-Neuve – rondleiding Brusselse kanaalzone.
- 5 Rondleiding historisch en hedendaags Brussel – vrije middag.
- 6 Hele dag verzorgd door studenten. Wederopbouw van Ieper: Eerste Wereldoorlog; Diksmuide: herstructurering; Oostende: kustverdediging; Oostende: toerisme; De Haan: architectuur oude badplaats; Zeebrugge: nieuwe havenontwikkeling.
- 7 Historische stadswandeling Gent – veldwerk in de 19e-eeuwse wijken.
- 8 Gentse kanaalzone – Hedwigepolder – Verdrongen Land van Saefinghe – Doel – Utrecht

FOTO: GAETAN DUCATTIEUW

Het Hellend vlak van Ronquières is een scheepslift die boten in wagons op rails 1,4 kilometer verder brengt en daarbij een hoogteverschil van 68 meter overbrugt. Het is een van de Waalse waterwerken die zijn gefinancierd met de parallele kredieten van de ‘wafelijzerpolitiek’. Wallonië mocht evenveel uitgeven aan waterinfrastructuur als Vlaanderen kwijt was aan de aanleg van de haven van Zeebrugge.

BRONNEN

- Boyle, A., S. Maguire e.a. 2007. Fieldwork is good: the student perception and the affective domain. *Journal of Geography in Higher Education*, 31 (2): 299-317.
- Dummer, T.J.B., I.G. Cook, S.L. Parker, G.A. Barrett & A.P. Hull 2008. *Journal of Geography in Higher Education*, 32 (3): 459-479.

Wordclouds van de antwoorden van de studenten op de vraag ‘hoe zou je België willen typeren?’

Links de antwoorden vóór de excursie, rechts de antwoorden erna.

